

LBRIS

We know
books

DAN PAVEL

CUM SĂ DOBORI UN GUVERN
Moțiunile de cenzură
(1993-2024)

INSTITUTUL EUROPEAN
2024

Cuprins

O introducere bruscă în subiect / 7

Primele guverne democratice și statutul opoziției / 16

Partea I**NICI O SESIUNE FĂRĂ MOȚIUNE**

Guvernul Văcăroiu – prima moțiune de cenzură din istorie / 27

Guvernele Convenției Democratice / 35

Testul dublei alternanțe și guvernul Năstase / 40

Alianța DA și guvernul Tăriceanu / 45

Partea a II-a**MOȚIUNILE ISTORICE**

Prima moțiune de cenzură reușită și contracararea ei / 51

Primul guvern schimbat prin moțiune de cenzură / 65

Concepte, teorii, comparații / 74

Cea mai largă majoritate din postcomunism, USL și guvernul Ponta / 87

Mutațiile politice și mutații politici / 103

Două din trei /

Partea a III-a**NECAZURI ÎN PARADIS**

Două din două. Guvernele Orban și Cîțu / 131

Disfuncționalitățile coaliției partidelor democratice / 154

Amînări fatale / 176

Concluzii incerte: democrația încotro? / 191

Endnotes / 211

Index / 233

Anexă fotografii / 243

O introducere bruscă în subiect

Pe 10 martie 1993, Corneliu Coposu a fost împiedicat să anunțe de la tribuna Parlamentului prima moțiune de cenzură din istoria României, îndreptată împotriva guvernului condus de Nicolae Văcăroiu (reprezentînd Frontul Democrat al Salvării Naționale, unul dintre cele două partide desprinse din FSN, anume cel loial președintelui Ion Iliescu). Așa a intrat în mitologia democrației românești postcomuniste un episod relevant pentru mentalitățile și starea de spirit antidemocratică a majorității parlamentare de atunci, numită „Pentagonala roșie”. Cum se explica o asemenea atitudine ireverențioasă și nedemocratică față de cel care stătuse peste 17 ani în pușcăriile comuniste? Este bine să ne reamintim care era statutul opoziției din acea vreme. Este nu doar un exercițiu de memorie și de istorie națională, dar și o modalitate de a înțelege cum s-au schimbat anumite lucruri și cum altele au rămas la fel sau se petrec în spiritul unor mentalități retrograde.

Opoziția fusese pînă atunci ținută la respect prin intermediul mine-riadelor, a atacării și devalizării sediilor partidelor istorice, a demonizării liderilor țărăniști și liberali despre care se spunea că voiau să vîndă totul capitaliștilor occidentali, a sabotării așa-ziselor „alegeri libere și corecte”. Sloganul „nu ne vindem țara” era vehiculat în rîndurile votanților fesenști și pro-Iliescu, fiind simptomatic pentru o perioadă în care se petrecea devalizarea economiei socialiste centralizate și vînzarea bucată cu bucată a marilor fabrici și uzine construite în comunism de către rețelele clientelare ale capitalismului autohton. Era un capitalist de jaf, patronat de foști nomenclaturiști comuniști, foștii securiști, foștii sinecuriști ai regimului comunist, care se aliaseră cu diferite categorii de oportuniști. Iar fostul deținut politic Corneliu Coposu era socotit „Inamicul Public Nr. 1”. Faptul că un personaj atît de urît de reprezentanții partidelor din cercul puterii voia să prezinte o moțiune de cenzură împotriva guvernului sprijinit de partidul dominant, FDSN, era considerat inacceptabil. Coposu a fost urît de către inamicii politici și de către masele de votanți fesenști care efectiv l-au atacat fizic, luînd cu asalt sediul partidului condus de acesta, fiind asmuțiți să-l linșeze. În pușinii ani pe care i-a mai avut de trăit după căderea comunismului, el a fost jignit, amenințat, hulit, iar valoarea sa a fost recunoscută abia după ce a decedat. Dar personalitatea sa a marcat evoluția opoziției democratice românești, care a reușit după moartea sa să realizeze în

1996 miracolul înlăturării de la putere a personalități dominante a lui Iliescu și a organizației hegemonice feseniste.

Corneliu Coposu este socotit de mulți, inclusiv de autorul acestui text, drept figura emblematică a democrației noastre renăscute. Fostul deținut politic din perioada comunistă, secretarul personal al lui Iuliu Maniu în perioada interbelică, pe timpul celui de-al Doilea Război Mondial și pînă la arestarea „Sfinxului de la Bădăcin”, a devenit modelul politicianului integru al democrației postcomuniste. El reprezenta personalitatea cheie, veriga între democrația interbelică, suprimată de comuniști, și democrația postcomunistă¹. „Seniorul” era la acea vreme președintele celei mai importante organizații politice al opoziției democratice, Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat (PNȚCD), pe care o reînființase clandestin în ultimii ani ai comunismului, care cunoștea o nouă viață sub conducerea a mai multor foști deținuți politici, alături de care veniseră reprezentanți ai generațiilor următoare. Și mai important, el era și fondatorul primei mega-aliațe importante a opoziției, Convenția Democratică, singura care avea să reușească în 1996 să întrecă la vot partidul lui Ion Iliescu, Frontul Salvării Naționale (FSN), cunoscut sub acronimele sale ulterioare (FDSN, PSDR, PSD), precum și să îl răstoarne de la putere prin vot pe cel însuflețise gloatele în mai 1990.

„Pentagonala roșie” era formată din partidul președintelui Ion Iliescu (ales cu 85% din voturi în 1990, din primul tur, reales în 1992), FDSN, Partidul Socialist al Muncii (PSM), Partidul Unității Naționale a Românilor (PUNR), Partidul Democrat Agrar din România (PDAR), Partidul România Mare (PRM). În conformitate cu retorica opoziției țărăniste și liberale din acea vreme, în mod eronat FSN era socotit continuatorul direct al fostului Partid Comunist Român (PCR), ba chiar identic (FSN = PCR, conform sloganului pictat pe garduri și clădiri), ori în cel mai bun caz un partid criptocomunist, de unde culoarea roșie atașată individual și colectiv. Clișeul identificării fesenismului cu comunismul nu ținea cont de faptul că era un fenomen nou, preocupat de manipularea maselor proletare și lumpenproletare, a țărănimii, pensionarilor, și categoriilor cu un grad redus de educație, a intelectualității oportuniste, precum și de practicarea unui capitalism de jaf (*robber capitalism*), ceea ce a dus la apariția rapidă a unei clase de îmbogățiți, care nu mai aveau nimic de-a face cu comunismul și proprietatea de stat². De fapt, partidele aliate cu FSN/FDSN din acea perioadă acopereau un spectru mai larg al populismelor postcomuniste, în care se amestecau ecouri ale extremei drepte și ale extremei stîngi.

Am scris că așa a intrat în „mitologia” democrației autohtone pentru că de fapt Corneliu Coposu a anunțat moțiunea de cenzură, iar aceasta a fost supusă votului, conform prevederilor constituționale. Reprezentanți ai „Pentagonalei Roșii” au încercat să îl stopeze pe „Senior” să ajungă la microfon. A fost un act simbolic de hărțuire, dar de fapt nu au reușit să-l oprească a-i da citire. Moțiunea a

fost respinsă la vot, dar voi reveni pe larg asupra ei, **pentru că a avut o semnificație** deosebită în istoria postcomunistă.

Și acum un arc peste timp.

Pe 3 septembrie 2021, după mai bine de **trei decenii** de democrație, parlamentarii USR-PLUS și AUR au depus o **moțiune de cenzură** împotriva guvernului condus de Florin Cîțu (reprezentînd PNL). În parlament s-au făcut tot felul de jocuri politice, iar respectiva moțiune nu a fost supusă la vot. A fost o încălcare a Constituției României de către reprezentanți ai Partidului Național Liberal și ai Partidului Social Democrat. Era vorba despre cele mai puternice partide din acea perioadă. PNL era fostul partid istoric, care fusese parțial deturnat de un grup de foști „fesenişti” și renunșase în mare parte la tradiția și identitatea liberală și devenise partid „popular”, iar PSD era partidul fesenist devenit social-democrat. Cele mai puternice partide ale drepte și stîngii postcomuniste. A fost un act anticonstituțional și antidemocratic transparent. Într-un fel, se relua tradiția unei colaborări politice promițătoare, dar eșuată (din cauze și motive diverse), cea a Uniunii Social Liberale (USL). Mai șocant decît orice altceva a fost că acel act anticonstituțional nu a stîrnit nici tresăriri, nici protestele spontane ale electoratului autointitulat democratic, a reprezentanților unora dintre organizațiile care au pretins în anii din urmă că luptă sistematic împotriva încălcărilor legii și a oricăror abuzuri antidemocratice. Protestele nu mai erau de mulți ani încoace exclusiv manifestări spontane.

Pentru a explica cum și de ce s-a ajuns într-o asemenea situație, am hotărît să analizez tema moțiunilor de cenzură în contextul tranziției autohtone către democrație și al aplicării principiului separării puterilor în stat. Ulterior, le voi analiza în alte contexte semnificative, pentru că altminteri nu pot fi înțelese.

Robert Putnam își începea una dintre cărțile sale celebre cu întrebarea cheie privind democrațiile, deopotrivă cele funcționale și cele disfuncționale: „De ce unele guverne democratice reușesc, iar altele eșuează?” („*Why do some democratic governments succeed and others fail?*”). O traducere care este corectă din punct de vedere semantic, cu un grad mai ridicat de acuratețe ar fi „de ce unele forme democratice de guvernămînt reușesc, iar altele eșuează”. Este vorba de ceva mult mai larg decît guverne (în engleză *cabinets*): forme de guvernămînt, care includ toate componentele, inclusiv guvernul, care în cazul românesc nici măcar nu reprezintă integral puterea executivă, deci mai cuprind și președinția, puterea legislativă, puterea judecătorească, întreaga administrație centrală și locală, agențiile guvernamentale, funcționarea în parametri democratici a poliției, serviciilor secrete, procuraturii și organelor de anchetă.

Titlul cărții lui Putnam este *Making Democracy Work*, adică (într-o traducere logică) „cum să faci ca o democrație să funcționeze” („să meargă”)³. De peste treizeci de ani, politicienii autohtoni și societatea românească (pentru că nu doar politicienii sunt responsabili de funcționarea democrației, după cum explică

și Putnam) s-au tot chinuit și nu au reușit să găsească răspunsurile-soluții la întrebarea fundamentală: cum să faci democrația românească să funcționeze, să reușească? Sunt mai multe explicații ale eșecului aleșilor și alegătorilor. Faptul că nu au reușit să identifice, iar prin urmare să corecteze, disfuncționalitățile existente, nu este întâmplător. Pentru ca o democrație să funcționeze, trebuie să înțelegi ce este o democrație, iar în particular logica instituțiilor componente. Cea mai complexă disfuncționalitate a democrației din România are mai multe componente, în principal legate de modul cum funcționează cei trei piloni instituționali ai oricărei democrații (puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească), iar în particular relațiile dintre acestea.

Principiul separării puterilor în stat s-a impus extrem de greu în democrația neconsolidată românească, iar adesea nu funcționează. Una dintre cauzele fundamentale ale curențelor de consolidare democratică a fost vicierea sistematică a raporturilor dintre puterea executivă și puterea legislativă. În septembrie 2021, în Parlamentul României a fost încălcată Constituția României: a fost introdusă o moțiune de cenzură împotriva guvernului din acea vreme, dar nici măcar nu a fost supusă votului. Înainte de a ne lămuri cum a fost posibil acest lucru, care au fost premisele și care au fost efectele, am să fac o excurs istoric și politic al perioadei postcomuniste pentru a explica statutul moțiunilor de cenzură. Trebuie lămurite anumite chestiuni de principiu înainte de a intra în detaliile factuale și cele partizane, cine a depus moțiunea, împotriva cui, cauzele și motivațiile moțiunii și nesupunerii ei la vot, precum și modalitățile în care diferiții actori politici, mediatici ori civici au reacționat față de controversesele inutile iscate. Spun inutile, pentru că indiferent de ce credeau diferiți politicieni, votanții și simpatizanții partidelor ori coalitițiilor, moțiunea trebuia dezbătută în parlament, după cum prevede legea fundamentală a statului român.

Procedura moțiunii de cenzură a fost o noutate absolută în practica politică autohtonă, introdusă prin Constituția din 1991. Pe vremea aceea, partidul dominant în România era Frontul Salvării Naționale, condus de Ion Iliescu și Petre Roman. Ion Iliescu a fost primul conducător de stat postcomunist, autodesemnat și confirmat în contextul căderii regimului comunist, în decembrie 1989, cu o legitimitate revoluționară larg recunoscută, căreia i s-a adăugat legitimitatea electorală dobândită prin alegerea sa ca președinte în primele alegeri libere din mai 1990. Petre Roman a fost primul premier desemnat de conducătorul revoluționar, apoi primul premier desemnat de Iliescu după alegerile generale. Fostul nomenclaturist Iliescu a câștigat alegerile prezidențiale din primul tur de scrutin, cu 85% din voturile exprimate, în vreme ce FSN a câștigat alegerile parlamentare cu 66% din voturi. Era partidul dominant în parlamentul preconstituțional, cel care a votat prima lege fundamentală. În fața unei asemenea susțineri populare și a disproporției față de restul partidelor, exista amenințarea și orizontul de așteptare că FSN va rămâne indefinit la putere, ca un fel

de variantă sud-est-europeană a celebrului Partido Revolucionario Institucional din Mexic. În legătură cu acesta din urmă și cu sistemul în care opera, Giovanni Sartori folosea termeni precum „partid hiperdominant” (*hyper-dominant party*), „pluralismul unipartid” (*one party pluralism*), „democrația unipartid” (*one-party democracy*)⁴. Faptul că sistemul politic românesc a reușit să iasă din blocajul democratic al perioadei inițiale a tranziției reprezintă unul dintre cele mai importante succese politice, despre care nu se vorbește și prin urmare nu îi sunt analizate cauzele și consecințele. Numai dacă avem în minte situația perioadei 1989-1996 putem înțelege profunzimea transformărilor ulterioare. Evident, cei care spun că nu s-a schimbat nimic și că după 2020 situația este mai gravă decât la începutul anilor '90 ilustrează amplitudinea ignoranței istorice și politologice, precum și inconsistența analitică și comparativă. Această carte despre moțiunile de cenzură se ocupă de o parte din explicațiile transformărilor. Transformările au fost numeroase, dar nu au depășit calitativ masa critică pentru a vorbi despre consolidarea democratică.

În celebra sa analiză comparată asupra diferențelor dintre democrația majoritară și democrația consensuală, Arend Lijphart analizează 36 de state⁵. Am folosit cele zece dimensiuni instituționale ale distincției analizate de Lijphart pentru a arăta ce fel de model de democrație a funcționat (sau mai corect spus a fost experimentat, pentru că după cum voi arăta în spectrul funcționalității s-au manifestat adesea în disfuncționalitatea și nefuncționalitatea) în România⁶. Iar în felul acesta am descoperit și care sunt principalele cauze ale disfuncționalităților modelului democratic românesc.

România este o democrație de tip consensual: 8 din cele 10 dimensiuni instituționale ale distincției dintre cele două modele sunt de natură consensuală, iar 2 de tip majoritar. Dimensiunile de tip consensual ale democrației românești sunt următoarele: sistem electoral cu reprezentare proporțională (spre deosebire de sistemul electoral majoritar și disproporțional din democrațiile majoritare); împărțire a puterii executive în coaliții multipartidiste (spre deosebire de cabinete majore monocolor); sistem multipartidist; sistem coordonat și „corporatist” al grupurilor de interese; separarea puterii legislative în două camere (bicameralism); constituție rigidă care poate fi modificată doar prin majorități extraordinare; controlul constituționalității legilor se face de către curtea constituțională; bancă centrală independentă.

Dacă cele două dimensiuni de natură majoritară ar fi doar niște simple abateri de la modelul consensual, atunci nu ar fi o problemă. Una dintre dimensiunile cruciale ale deosebirii dintre democrațiile majoritare și cele consensuale este relația dintre legislativ și executiv. În democrațiile consensuale, există un echilibru între executiv și legislativ. În democrațiile majoritare, executivul este dominant în relația cu legislativul. Mai mult, în sistemul democratic autohton, guvernul și-a asumat suprasarcini legislative, ceea ce a dus la excesul de ordo-

nanțe de urgență, pe care le tot semnalez de un sfert de secol încoace și de care m-am ocupat în alte scrieri; foarte puțini le-au acordat importanță, pînă cînd abuzul avea să conducă la explozii sociale, mai mult sau mai puțin provocate. Dominanța guvernului asupra parlamentului explică în mare parte de ce aproape două decenii moțiunile de cenzură din parlament au fost simple formalități. În conformitate cu descrierile și explicațiile lui Lijphart, separația puterilor din sistemele prezidențiale înseamnă nu numai independența reciprocă a legislativului și a executivului, dar și că aceleași persoane nu pot face parte simultan din guvern și din parlament. În sistemul democratic românesc a fost aproape o regulă ca premierii și miniștrii să facă parte simultan din parlament și din guvern. Controlul reciproc este cvasi-imposibil în asemenea situații. În alte sisteme parlamentare, cum ar fi Marea Britanie sau foste colonii britanice, care sunt democrații majoritare, este „aproape absolut necesară condiția ca membrii cabinetului să fie și membri ai legislativului”.

După cum vom observa din analiza care urmează, faptul că moțiunile de cenzură au fost admise este unul dintre simptomele unui sistem politic aflat în plină schimbare. Și sistemul de partide s-a transformat, deși trecerea de la pluralismul excesiv la pluralismul moderat s-a făcut greu și a fost reversibilă. Schimbările sistemului sunt profunde: după ce moțiunile de cenzură au fost admise, relația dintre legislativ și executiv este în plină transformare. Nu spun (deocamdată) că ne îndreptăm către o echilibrare a relațiilor dintre parlament și guvern. Dar se poate constata o alternanță între modelul majoritar de dinainte de 2009 și modelul consensual, în care parlamentul devine tot mai important.

Revenind la firul cronologic și turnarea fundațiilor sistemului democratic, votarea Constituției în 1991, prima constituție postcomunistă, nu a făcut decît să consfințească practicile politice de la începuturile tranziției. Ele și-au pus amprenta asupra relațiilor de putere din întreaga perioadă postcomunistă, cînd puterea legislativă și puterea judecătorească (deși într-o măsură mai redusă) erau subordonate puterii executive, iar puterea executivă era subordonată partidului de guvernămînt, care la rîndul său era subordonat fondatorului FSN, care era și președintele țării. Procedura moțiunii de cenzură era una formală, cu șanse minime de a deveni realitate cîtă vreme continua relația de subordonare a puterii legislative (parlamentul) față de puterea executivă bicefală (guvernul și președintele). Or, aceasta a devenit o dimensiune constitutivă a sistemului politic autohton, contribuind în mod major la provocarea disfuncționalităților sistemului. Chiar și așa, procedura moțiunii de cenzură a oferit opoziției un potențial instrument important în tentativa de a schimba ceva din *status quo*. Dincolo de principii și articole constituționale, chestiunea *de jure*, există planul *de facto*, în care separarea puterilor în stat, controlul și echilibrul reciproc al puterilor, *checks-and-balances*, au avut nevoie de decenii pentru a se produce cu adevărat. Faptul că în sfîrșit s-au produs o serie de moțiuni reușite de cenzură, ce au marcat niște schimbări **calitative în sistemul politic**, m-au

determinat să scriu acest volum dedicat temei devenită crucială pentru schimbarea calitativă a democrației. Înainte, în articole, studii și cărți, am monitorizat ani de zile moțiunile, am făcut tabele, dar numai pentru a monitoriza formal un *non-happening*.

Faptul că moțiunile de cenzură au început să fie votate favorabil și au produs efecte politice demonstra că se produceau „străpungeri” (*breakthroughs*) democratice în sistemul politic românesc extrem de rigid. Rigiditatea sistemului este consecința pe termen lung a modului în care a fost concepută legea fundamentală, în care de pildă nu au avut loc vreme de 30 de ani alegeri anticipate, și nici nu s-au constituit majorități favorabile introducerii unor reforme constituționale autoreferențiale, făcute pentru corectarea unor imperfecțiuni instituționale.

În mod concret, în Constituția fesenistă din 1991, procedura moțiunii de cenzură a fost definită în articolul 112. În 2003, când a avut loc reforma constituțională necesară pentru integrarea României în NATO și în Uniunea Europeană, articolul a fost păstrat neschimbat, doar numărătoarea s-a schimbat, devenind articolul 113 și care sună astfel:

„Art. 113 – Moțiunea de cenzură

- (1) Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, pot retrage încrederea acordată Guvernului prin adoptarea unei moțiuni de cenzură, cu votul majorității deputaților și senatorilor.
- (2) Moțiunea de cenzură poate fi inițiată de cel puțin o pătrime din numărul total al deputaților și senatorilor și se comunică Guvernului la data depunerii.
- (3) Moțiunea de cenzură se dezbate după 3 zile de la data când a fost prezentată în ședința comună a celor două Camere.
- (4) Dacă moțiunea de cenzură a fost respinsă, deputații și senatorii care au semnat-o nu mai pot iniția, în aceeași sesiune, o nouă moțiune de cenzură, cu excepția cazului în care Guvernul își angajează răspunderea potrivit articolului 114”⁷.

După cum voi arăta ceva mai jos, noțiunea de „moțiune simplă” nici măcar nu exista în textul constituțional din 1991. Abia după reforma constituțională din 2003 avea să fie definită *expressis verbis* acea noțiune. După cum se poate însă vedea la Camera Deputaților pe website, există categoria de „moțiuni simple” pentru legislaturile 1992-1996, 1996-2000 și 2000-2003, deși termenul nu exista în textele constituționale și legale.

Relațiile de subordonare a puterii legislative față de puterea executivă, precum și a puterii executive față de partidul sau coaliția aflată la guvernare și față de președinte au continuat, indiferent cine a fost la putere, FSN, FDSN, Convenția Democratică (în coaliție cu UDMR și cele două partide socialiste, PD și PSDR), PDSR sau PSD (continuatoarele instituționale ale FSN și FDSN), Alianța DA, PNL (în coaliție legislativă cu PSD), PD-L. Vreme de aproape

două decenii, pînă în 2009, nici o moțiune de cenzură introdusă de opoziție nu a fost votată favorabil. Toate au fost respinse. În 2009, s-a votat pentru prima dată în favoarea unei moțiuni de cenzură, lucru care s-a repetat (după cum voi arăta) în 2012, în 2017, în 2019 și în 2021, ceea ce a produs o relativă echilibrare în relațiile dintre parlament și guvern+președinte (puterea legislativă și puterea executivă). Chiar și cînd au fost votate moțiunile, niciodată nu s-a pus problema de a nu supune moțiunile de cenzură votului în cadrul parlamentului.

Afirmam la începutul textului că principiul separării puterilor în stat nu a funcționat cum trebuie în România postcomunistă. Nu este o judecată de opinie, adică o simplă părere, ci o judecată factuală, bazată pe realitate. De altminteri, inexistența unei reale separări a puterilor în stat, iar în particular a unei separări între puterea executivă și puterea legislativă, au fost și unele dintre criticile de substanță formulate împotriva constituției feseniste, a tipului de democrație disfuncțională autohtonă, de către opoziție, o „anumită parte a presei”, de anumiți militanți ai unor organizații nonguvernamentale, voluntare sau sponsorizate, precum și de unii intelectuali critici. În Constituția din 1991 nici nu figura menționat explicit principiul separării puterilor în stat. Acest principiu a fost introdus de abia după reforma constituțională din 2003. Citez din articolul 1 (Statul român), paragraful 4:

„(4) Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească – în cadrul democrației constituționale”.

Pe măsură ce România s-a integrat în Alianța Atlanticului de Nord (NATO) și Uniunea Europeană (UE), anumite disfuncționalități au fost supuse examenului critic al partenerilor occidentali. Presiunea corectării disfuncționalităților, precum și mecanismele de autoreglare instituțională, au produs anumite rezultate notabile. Este greu să afirmi în 2024 că nu s-a schimbat nimic în România din 1990 încoace. Un exemplu concret este legat de scoaterea treptată și parțială a puterii judecătorești de sub dependența față de puterea executivă. După 2009, au fost cîteva manifestări ale întăririi independenței puterii legislative față de puterea executivă, iar cele mai notabile au fost voturile favorabile moțiunilor de cenzură din 2009, 2012, 2017, 2019, 2020 și 2021. Aceste fenomene ale întăririi puterii legislative, puterea principală într-o democrație, merită o analiză aparte, pentru că au produs efectele notabile în funcționarea sistemului politic. Iar alături de ele trebuie menționate și moțiunile de cenzură care nu au reușit. În total, în 30 de ani, din 1991 pînă în 2023 (pînă la data finalizării acestui volum), au fost prezentate în parlament 43 de moțiuni de cenzură. Numărătoarea mea diferă de cea oficială, iar la timpul potrivit am să explic de ce nu am luat în considerare o „moțiune” cu un statut ambiguu.

Moțiunile de cenzură trebuie însă contextualizate. Ar fi **fost foarte** simplu să fac doar câte un tabel cu fiecare guvern, titlul **moțiunii** de cenzură, numărul de voturi pro și contra. L-am mai făcut în alte scrieri, care îmi vor servi aici drept suport bibliografic. Acest tip de demers este îndreptățit pentru a stabili reperele factuale, dinamica și repetarea unor teme. Câtă vreme moțiunile de cenzură erau din start condamnate eșecului, ele erau totuși relevante, pentru că deveneau puncte de reper în stabilirea agendei electorale din alegerile următoare, iar ceea ce s-a petrecut în perioadele 1992-1996, apoi între 1996 și 2000, precum și între 2000 și 2004, părea să favorizeze procesul de întărire a democrației. În alegerile parlamentare din 1996, 2000, 2004, s-au petrecut trei alternanțe la guvernare, dar cu toate acestea nu s-a produs o consolidare democratică, așa cum ne spunea testul formulat de către Huntington (*the two-turnover test*, testul dublei alternanțe), asupra căruia voi reveni.

Moțiunile de cenzură nevotate favorabil reprezentau pentru opoziție prilejuri de a semna din când în când propria existență, care era sau părea în anumite perioade cvasiinsignifiantă. La început, moțiunile de cenzură au reprezentat o curiozitate, un fel rituri democratice periodice performate formal, ceea ce confirma statutul democrației autohtone drept unul formal, artificial, superficial, în care rolul opoziției părea sau chiar era cvasiirelevant. De unde și expresia devenită clișeu „nici o sesiune fără moțiune.” Oricum, adesea moțiunile atrăgeau atenția asupra unor disfuncționalități ale guvernelor aflate în funcție. Iar când moțiunile au fost votate favorabil, era un semn că se petrecea ceva nou în democrația românească, că se iese din înțepenire. Mă voi concentra asupra moțiunilor de cenzură votate favorabil și care au produs urmări politice și instituționale. Semnificațiile moțiunilor nu pot fi înțelese fără reconstituirea anumitor circumstanțe istorice, politice, sociale, economice. Iar studiul anumitor moțiuni, precum și modul în care se legau de alte acțiuni politice ne ajută să înțelegem câteva dintre cele mai importante momente ale istoriei postcomuniste.

Studiul moțiunilor de cenzură trebuie făcut în context. Nu toate moțiunile de cenzură au produs un impact. Dar unele dintre cele care au fost admise au provocat cutremure pe scena politică, rearanjări ale relațiilor dintre putere și opoziție, dintre partidele aflate la guvernare și dintre cele aflate în opoziție, ba chiar în interiorul unor partide (vezi moțiunea împotriva guvernului Grindeanu promovată chiar de PSD). Am considerat că asemenea moțiuni de cenzură au făcut parte din mecanismele de autoreglare ale democrației autohtone. Asupra problemei autoreglării am să revin în concluzii. Unele dintre alianțele făcute la moțiunile de cenzură sunt în mod deliberat trecute sub tăcere în istoriile interne ale partidelor, care preferă să promoveze mitologiile politice și aparența de *political correctness* (corectitudine politică). Unul dintre acestea a fost mitul luptei continue a partidelor democratice împotriva partidelor considerate nedemocratice sau *anti-Establishment*, dar de fapt moțiunile și alte

acțiuni politice demonstrează că diferențele dintre partide nu sunt atât de mari cum pretind anumiți politicieni și mai ales „presa de partid și de stat”, din diferite perioade, în particular electorale. Tocmai de aceea am eliminat din demersul acestei cărți abordările partizane, promovate de susținătorii neconștienți ai partidelor de dreapta sau de stînga ori ai partidelor populiste.

Primele guverne democratice și statutul opoziției

La seminariile mele privind „sistemul politic românesc” îi provoc pe studenți să găsească tot felul de năzdrăvănii din cărțile de specialitate sau din presă. Pe această linie, am găsit de mai multe ori referiri la lipsa moțiunilor de cenzură față de primele guverne democratice. „Singura legislatură în care nu au fost depuse moțiuni de cenzură a fost 1990-1992”⁸. Informarea prin scoatere din context echivalează cu dezinformarea. După cum am menționat deja, prima legislatură a fost în principal dedicată elaborării și votării Constituției din 1991. Era pe 21 noiembrie, iar calendarul politicii constituționale postcomuniste **românești începea** abia după alegerile generale din 1992, când alegerea președintelui României și a parlamentului urmau să se desfășoare. Abia după aceea **era posibil din punct de vedere constituțional să existe** moțiuni de cenzură. De altminteri, la data cînd s-a votat prima constituție la Palatul Victoria se afla un guvern provizoriu, condus de Theodor Stolojan, din care făceau parte reprezentanți ai partidelor care formal se aflau la putere și în opoziție, și a cărui sarcină era să pregătească primele alegeri desfășurate în conformitate cu noile reguli constituționale. În sistemul politic românesc exista însă o contradicție dominantă, care a definit multă vreme lupta dintre putere și opoziție. Moțiunile de cenzură începute după alegerile din 1992 reprezentau doar una dintre dimensiunile acelei contradicții politice ireconciliabile.

Din ianuarie 1990 și pînă la ruptura dintre președintele Băsescu și premierul Tăriceanu, politica românească a fost definită de clivajul dintre FSN & aliații, adică forțele politice din jurul lui Ion Iliescu, *versus* partidele democratice antifeseniste & organizațiile civice antifeseniste. Ca să evit confuziile, în scrieri anterioare, am simțit nevoia de a defini clivajul astfel: „Clivajul politic reprezintă o scindare radicală, ireconciliabilă, a opțiunilor alternative într-un sistem politic, ce urmează linii obiective de diferențiere socială, educațională ori identitară, diferențe de interese materiale sau culturale, preferințe subiective cu privire la credințe, valori, principii, simboluri, o diviziune critică într-o societate, *care conduce în cele din urmă la conflict*, purtat într-o formă explicită și organizată, instituționalizată”⁹.

Clivajul politic din România postcomunistă a cunoscut forme agravate. Iliescu & CFSN au trișat de la bun început în **legătură** cu promisiunea de a nu participa la alegeri, fiind autoritatea temporară (simultan putere legislativă și